

Promemoria

2011-05-27

Nya skollagen

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

36 § Skolbibliotek

1 (7)

Skolbibliotek

2 (7)

Innehåll

Elevers tillgång till skolbibliotek	3
Nyheter	3
1. Regleringen av skolbibliotek flyttas från bibliotekslagen till skollagen	3
2. Fler skolformer och alla huvudmän omfattas av kravet på skolbibliotek	4
3. Kommunen har fortfarande ansvar för skolbiblioteken	4
4. Definition av skolbibliotek	4
5. Krav på fysisk närhet till ett skolbibliotek	5
6. Funktionen – att stödja elevernas lärande och utgöra en resurs som informationsbärare	6
7. Tillsyn av tillgången till skolbibliotek	7

Elevers tillgång till skolbibliotek

Nyheter

- Huvudbestämmelsen om skolbibliotek flyttas från bibliotekslagen till skollagen.
- Eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek inte bara i grund- och gymnasieskolan utan även i grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och gymnasiesärskolan.
- Krav på tillgång till skolbibliotek gäller nu även för fristående huvudmän.

Bestämmelser om skolbibliotek finns i 2 kap. 36 § skollagen (2010:800), i 5 och 7–10 §§ bibliotekslagen (1996:1596, omtryckt 1998:1249, ändrad 2010:860), i avsnitt 2.8 läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) samt kan förväntas med motsvarande lydelse även i den kommande läroplanen för de frivilliga skolformerna.

Skolbibliotek behandlas i propositionen (2009/10:165) i den allmänna motiveringen på sid. 283–284, och, vad gäller konsekvensändring i bibliotekslagen, samt i specialmotiveringen på sid. 661. Ekonomiska konsekvenser behandlas på sid. 619–620.

1. Regleringen av skolbibliotek flyttas från bibliotekslagen till skollagen

I den nya skollagens kapitel om huvudmän och ansvarsfördelning har införts en bestämmelse om elevers tillgång till skolbibliotek (2 kap. 36 §).

Regleringen har ingen motsvarighet i 1985 års skollag, men i grundskoleförordningen har funnits en hänvisning till bibliotekslagens bestämmelser om skolbibliotek inom grundskolan (1 kap. 4 § GrF). Gymnasieförordningen saknar en motsvarande hänvisning, trots att bibliotekslagens krav på skolbibliotek har avsett båda dessa skolformer. Inte heller för fristående skolor har funnits några bestämmelser om skolbibliotek.

5 § bibliotekslagen (1996:1596) har stadgat att det i grund- och gymnasieskolan ska "finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen".

Från den 1 juli 2011, ersätts regleringen i bibliotekslagen med en hänvisning till skollagens nya paragraf om skolbibliotek. I 2 kap. 36 § skollagen fastslås att *eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska ha tillgång till skolbibliotek*. Bibliotekslagens syftesformulering och passus om lämplig fördelning har ingen motsvarighet i den nya regleringen.

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) framhålls rektorns ansvar för "bibliotek". Avsnitt 2.8 (Rektorns ansvar) innehåller en uppräkningslista av ett antal områden där rektor, förutom sitt allmänna resultatansvar för skolan, "inom givna ramar" har ett särskilt ansvar. Ett av ansvarsområdena gäller skolans arbetsmiljö, som ska utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god

kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, t.ex. bibliotek, datorer och andra hjälpmedel. Formuleringen har hämtats oförändrad från läroplanen för det obligatoriska skolväsendet (Lpo 94, 2.8 Rektors ansvar). Motsvarande bestämmelse i läroplanen för de frivilliga skolformerna har samma innebörd (Lpf 94, 2.6 Rektors ansvar), dock med smärre skillnader i uttryckssätt ("andra hjälpmedel" i stället för "annat stöd" respektive "andra tekniska hjälpmedel" i stället för "andra hjälpmedel"). Formuleringen i den reviderade läroplanen för de frivilliga skolformerna är ännu inte känd.

2. Fler skolformer och alla huvudmän omfattas av kravet på skolbibliotek

Medan den hittillsvarande regleringen av skolbibliotek ställt krav på sådant endast i grund- och gymnasieskolor, ska enligt nya skollagen även eleverna i grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och gymnasiesärskolan ha tillgång till skolbibliotek.

Den nya skollagens bestämmelse om skolbibliotek gäller dessutom även enskilda huvudmän. Den tidigare regleringen avsåg endast offentliga huvudmän.

3. Kommunen har fortfarande ansvar för skolbiblioteken

I bibliotekslagen kvarstår oförändrat att kommunerna ansvarar för skolbiblioteksverksamheten (7 §). Detta lagrum, sammanställt med 2 kap. 36 § nya skollagen, skulle innebära att elever vid fristående skolor ska ha samma rätt till skolbibliotek men att det är kommunen som ska ansvara för denna verksamhet, inte den enskilda huvudmannen.

Skolinspektionen tolkar bibliotekslagens bestämmelse så att kommunerna fullgör sitt ansvar genom att det enligt 14 kap. 4 § skolförordningen respektive 14 kap. 3 § gymnasieförordningen i hemkommunens bidrag till enskild huvudman för föreskoleklass, grundskola och grundsärskola respektive gymnasieskola och gymnasiesärskola i grundbeloppet ska ingå ersättning för bland annat skolbibliotek. Detta får stöd i förarbetena, där regeringen framhåller att kostnaden för skolbibliotek får "anses utgöra en del av den sammanlagda resursfördelningen. Hur skolan sedan konkret organiserar tillgången till skolbibliotek är en fråga för lokala bedömningar" (prop. 2009/10:165 sid. 619–620).

Bibliotekslagen har nyligen på regeringens uppdrag varit föremål för utvärdering av en särskild utredare, som även föreslagit förändringar i lagen. Bestämmelsen om kommunens ansvar för skolbiblioteken, oavsett skolhuvudman, har dock lämnats orörd (Inger Eide-Jensen: *Bibliotekslag SFS nr: 1996:1596, 2004:1261. Utvärdering och förslag till revidering*. 2010-03-10).

4. Definition av skolbibliotek

I skollagen saknas närmare precisering av vad som kännetecknar ett skolbibliotek. Regeringen har i propositionen hänvisat till att med skolbibliotek "brukar vanligtvis avses en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och

läraernas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande” (prop. 2009/10:165 sid. 283).

Regeringen framhåller att skolbiblioteken spelar en viktig roll för att stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen (prop. 2009/10:165 sid. 283 och 661).

Enligt regeringen ska organiseringen av skolbiblioteksverksamheten vara flexibel och tillgången till skolbibliotek kunna anordnas på olika sätt, beroende på de lokala förhållandena vid varje skola. Skolornas och elevernas olika behov och förutsättningar ska kunna medföra variation i anordnandet av skolbibliotek. Att regeringen inte ser några större brister i de redan befintliga lösningarna framgår av konstaterandet att ”de allra flesta skolor i samtliga skolformer redan i dag [har] tillgång till skolbibliotek på ett eller annat sätt” (prop. 2009/10:165 sid. 283).

Med skolbibliotek avses enligt Skolverket ”en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställts till elevernas och läraernas förfogande med hjälp av kompetent personal. Skolbibliotek är en del av skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande. Skolbibliotek kan därmed betraktas dels som en materiell resurs som är en del i en skolas läromedel och övrig utrustning, dels som en funktion som bidrar aktivt i kunskapsutvecklingen och svarar för viss service.”

I Statens kulturråds skolbiblioteksutredning (Skolbiblioteken i Sverige, Rapport från Skatens kulturråd 1999:1, sid. 10) användes följande definition av skolbibliotek, vari också bibliotekspersonal inbegrips: ”Skolbiblioteket är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsupplevelser av alla slag”.

Även efter ändringen den 1 juli 2011 innehåller bibliotekslagen några mer preciserade krav på skolbiblioteken (dessa krav är desamma som för folkbiblioteken). De ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning (9 § bibliotekslagen). Skolbiblioteken ska också ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov (8 § bibliotekslagen).

Någon reglering av särskild kompetens för skolbibliotekarie eller krav på att sådan ska finnas förekommer inte i vare sig skollagen eller bibliotekslagen.

5. Krav på fysisk närhet till ett skolbibliotek

Av såväl själva författningsbestämmelserna som förarbetena följer ett friutrymme för att organisera elevernas tillgång till skolbibliotek. Lösningarna tillåts skifta utifrån lokala förutsättningar. Av de olika rättskällorna framkommer dock ett antal krav som måste vara uppfyllda för att eleverna ska ha den tillgång till skolbibliotek som skollagen ger dem rätt till.

En grundläggande fråga är om en skolenhet måste ha ett eget bibliotek eller om eleverna i stället kan hänvisas till exempelvis ett allmänt bibliotek på orten eller till en annan skolenhets skolbibliotek. Sådana lösningar har kunnat konstateras i tillsynsverksamheten.

Enligt bibliotekslagen framhålls skolbibliotekens särart genom en grundläggande distinktion mellan sådana och folkbibliotek. Av propositionen följer särskilda funktionskrav på ett skolbibliotek; det ska vara en del av elevernas utbildning genom att "ingå[...] i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande". Eleverna ska alltså ha tillgång till ett bibliotek som är anpassat till och en del av deras utbildning, dvs. i normalfallet ett bibliotek i skolenhetens lokaler.

Lagens val av uttrycket "tillgång till", i stället för att reglera att varje skolenhet ska ha ett skolbibliotek, öppnar dock för andra fysiska lösningar under förutsättning att funktionskraven är uppfyllda. Det skulle kunna röra sig om att en skola och ett folkbibliotek med lokaler i direkt anslutning till varandra har ett samarbete som innebär att alla krav på ett skolbiblioteks funktion är uppfyllda. En sådan konstruktion kan ha tillkommit just för att optimera elevernas tillgång till litteratur och andra informationsbärare som gynnar utbildningen, vilket bör accepteras. Ett annat avsteg från grundprincipen en skolenhet – ett skolbibliotek kan vara om två närliggande skolenheter har ett gemensamt skolbibliotek och avståndet är så litet att biblioteket faktiskt bildar en integrerad del av utbildningen för båda skolenheternas elever. Den nya skollagens definition av begreppet skolenhet torde dock utesluta de flesta sådana fall, eftersom så närliggande skolbyggnader förmodligen utgör en gemensam skolenhet.

Kraven på skolbibliotekets funktion gäller lika för alla skolor. Det ekonomiska bidraget för skolbibliotek till enskilda huvudmän kan dock för små skolor var mycket begränsat. Liknande kan gälla för fördelningen av resurser till skolor med offentlig huvudman. När det exempelvis av geografiska skäl inte är möjligt för en sådan skola att samverka med en annan skola i närheten, måste tillgången till de funktioner som krävs för ett skolbibliotek tillgodoses på annat sätt, såsom genom kompensation med annan informationsteknik än böcker i traditionell form. En bokbuss kan vara en del av lösningen för skolor med den typen av förutsättningar.

6. Funktionen – att stödja elevernas lärande och utgöra en resurs som informationsbärare

Förutom den fysiska lösningen är ett grundläggande krav att skolbiblioteket fyller funktionen att stödja elevernas lärande, dvs. används aktivt i utbildningen. Denna aspekt förankras i läroplanen genom att biblioteket framhålls som en del av skolans arbetsmiljö med syftet att eleverna själva ska kunna söka och utveckla kunskaper. I skollagen regleras skolbibliotek i anslutning till lokaler och utrustning som behövs för att syftet med utbildningen ska kunna uppfyllas.

Skollagens förarbeten förutsätter vidare att skolbiblioteket utgör en "gemensam och ordnad resurs" av informationsbärare. Det innebär rimligen en fysisk lokal där biblioteket är inrymt, till skillnad från exempelvis att det finns böcker spridda i olika klass-

rum. Skolbiblioteket ska också, enligt bibliotekslagen, inte endast rymma böcker utan även "informationsteknik och andra medier". Biblioteket ska vidare samtidigt tillgodosäta behov av material för utbildningen, stimulera elevernas intresse för läsning och litteratur samt bidra till deras språkutveckling. Detta ställer krav på såväl facklitteratur som skönlitteratur.

Ett uttalat kvalitetskrav på biblioteksverksamheten är att den ska vara anpassad till elevernas behov. Bibliotekslagen framhåller dels allmänna behov med inriktning på att främja språkutveckling och stimulera till läsning, dels funktionshindrades, invandrades och andra minoriteters behov.

7. Tillsyn av tillgången till skolbibliotek

Sammanfattningsvis ställer Skolinspektionen följande krav för att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek:

1. Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller i anslutning till dessa.
2. Biblioteket används kontinuerligt som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen för denna
3. Biblioteket har litteratur och annan information för detta syfte.
4. Biblioteket omfattar såväl böcker som informationsteknik och andra medier.
5. Biblioteket innehåller både facklitteratur och skönlitteratur för att fylla sina olika funktioner.
6. Biblioteket är anpassat till elevernas behov och till funktionshindrades, invandrades och andra minoriteters särskilda behov.